

Statut „Ustanove domoljubne zadruge dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima“ - temelj za nastanak prve organizacije Crvenog križa u Hrvatskoj

The Statute of the "Institution of the Dalmatian Patriotic Association of Ladies, in Support of Wounded and Sick Soldiers" - foundation of the first Red Cross Society in Croatia

Boris Dželalija, Marijana Senkić-Klapan, Tomislav Blažević*

Sažetak

U radu je prikazan Statut „Ustanove domoljubne zadruge dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima“. Statut je napisan dvojezično, na hrvatskom i talijanskom jeziku. Sadržaj prvih sedam, od ukupno 20 članaka, odnosi se na cilj, načela djelovanja, financiranje, ustanovljenje i registraciju društva. Ostali članci Statuta odnosili su se na uvjete ostanka i ispisa članova iz Zadruga, izbor tijela Zadruga, trajanja mandata izabranih članova, državljanstvo članova Odbora, način glasovanja i donošenje odluka, uvjete za sazivanje i održavanje skupštine i izbor njezinih članova, kao i članova Predsjedništva i Opće skupštine, te odnos Zadruga prema javnosti, odnos među članovima Zadruga i način raspuštanja Zadruga.

Iz sadržaja prezentiranog izvornog Statuta, očituje se povezanost Udruge s načelima rada institucije Crvenoga križa. Na prostoru današnje Republike Hrvatske 1878. godine nije bilo sličnoga registriranog društva, te se zadarsko društvo iz te godine opravdano smatra prvim društvom Crvenoga križa na području današnje Republike Hrvatske.

Ključne riječi: izvorni statut društva, pretisak statuta, prvo hrvatsko društvo Crvenog križa

Summary

The paper discusses the Statute of the "Institution of the Dalmatian Patriotic Association of Ladies, in Support of Wounded and Sick Soldiers". The statute was written in two languages – Croatian and Italian. The content of the first seven out of a total of 20 articles relates to the aim, activity principles, financing, establishment, and registration of the Association. Other articles of the Statute focus on the conditions under which the members of the Association can retain and terminate their membership, on the election of the governing bodies, the duration of the mandate of elected members, the citizenship of the Board members, the voting methods and decision-making, the procedures for convening of the assembly and election of its members, as well as the members of the Presidency and General Assembly, the relation between the Association and the public, relations among the Association members, and the provisions for dissolution of the Association.

The content of the original Statute reveals the links between the Association and the principles of the Red Cross Society. Since there was no similar registered society in 1878, so it is justified to claim that this Association was the first Red Cross Society on the territory of present-day Croatia.

Keywords: original statute of the society, reprint of the statute, first Croatian Red Cross Society

Med Jad 2024;54(2):115-120

*Sveučilište u Zadru (prof.emeritus dr.sc. Boris Dželalija, dr.med.); Znanstvena knjižnica Sveučilišta u Zadru, Zadar, Hrvatska (Marija Senkić-Klapan, knjižničar, Tomislav Blažević, knjižničar)

Adresa za dopisivanje/Correspondence address: Tomislav Blažević, dipl.knjižničar, Znanstvena knjižnica Zadar, Ante Kuzmanića 3, 23 000 Zadar E-mail: tblazevic@unizd.hr

Primljeno/Received 2023-12-11; Ispravljeno/Revised 2024-04-30; Prihvaćeno/Accepted 2024-05-03

Uvod

U razdoblju od 1875. do 1878. godine u hrvatskim zemljama u sastavu države Austro-Ugarske formirani su brojni odbori koji se, po svojim zadacima, radu i organizaciji, opravdano mogu smatrati humanitarnim društvima i pretečama Crvenoga križa. Prvo društvo Crvenoga križa u Zadru, odnosno u Hrvatskoj, sa suglasnošću tadašnjih vlasti za svoje humanitarno djelovanje u skladu s međunarodno prihvaćenim odlukama iz 1863. godine, utemeljeno 22. listopada 1878. godine, zvalo se „Ustanova domoljubne zadruga dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima“.^{1,2,3} Poticaj osnivanju dala je tadašnja austrougarska carica i kraljica Elizabeta slanjem okružnice svim ženama Carstva za pristup formiranju „domoljubnih zadruga od gospođa radi pomoći vojacima ranjenim u bojovima po Bosni i Hercegovini“.^{4,5} Rad ovoga društva, određen statutom i razvidno predočen u imenu, sastojao se u pomoći ranjenim i bolesnim vojnicima, kao i udovicama i djeci poginulih vojnika u ratu, što su ostvarivale članice društva brigom oko nabave svih vrsta zavoja, odjeće i obuće; rasporedom dobrovoljnih bolničarki na dužnosti po bolnicama, a dodatno su prikupljale priloge i ostale darove društvu. Ovako utemeljeno društvo djeluje na načelima Crvenoga križa i Prve ženevske konvencije prihvaćene 1864. godine.^{1,6,7}

Nacionalno društvo Hrvatskoga Crvenog križa s gradskim i županijskim društvom Crvenoga križa Zadar 25. listopada 2023. godine obilježava 145. obljetnicu od formiranja prvoga društva Crvenoga križa u Zadru i u Hrvatskoj 1878. godine i hrvatskoj javnosti na raspolaganje stavlja pretisak prvoga statuta društva.

Statut „Ustanove domoljubne zadruga“

Za pisanje ovoga rada korišten je izvorni Statut zadruga pod naslovom „Ustanova domoljubne zadruga dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima“, ranije objavljeni radovi u različitim časopisima, te novinski članci iz razdoblja kada je osnovan Crveni križ u Hrvatskoj.^{2,4,6}

Izvorni primjerak Statuta restauriran je 2023. godine u Odjelu za zaštitu gradiva u Državnome arhivu u Zadru (Slika 1).

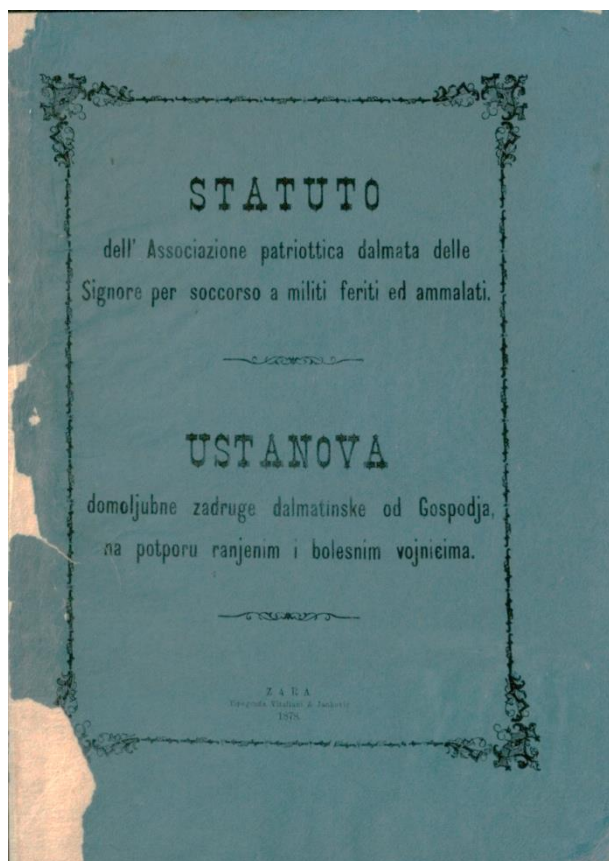
Sadržaj Statuta (Pravila društva) Zadruga „Ustanova domoljubne zadruga dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima“

Uvidom u inventarne knjige Znanstvene knjižnice

Zadar vidljivo je da je Statut upisan pod signaturom 89266 Misc.C 19478 dana 22. travnja 1967. godine. Dvadeset paragrafa Statuta definiraju rad Udruge na ukupno jedanaest stranica teksta. Grafičko uređenje Statuta tipično je za izgled službenih publikacija tog vremena, bez ilustracija, u mekom uvezu s omotnim stranicama u plavoj boji (Slika 2). U potpisu osobe koja je odobrila Statut stoji prezime Rodić, a radi se o Gabrijelu Rodiću koji je u to vrijeme bio „namjesnik njegovog carskog i kraljevskog apoštolskog Veličanstva u Dalmaciji“, kako se navodi u Statutu društva.⁶

SLIKA 1. Naslovnica pretiska Statuta - Ustanova domoljubne zadruga dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima (tal. Statuto dell'Associazione patriottica dalmata delle Signore per soccorso a militi feriti ed ammalati). Pretisak izdanja iz 1878. godine / urednici Boris Dželalija, Marijana Senkić-Klapan ; suradnici Tomislav Blažević, Mihaela Šimat ; fotografije David Lonić. Zadar: Znanstvena knjižnica i Gradsko društvo Crvenoga križa, 2023. (Sveučilište u Zadru, Znanstvena knjižnica, Sign. Misc. Misc.D 44331) Figure 1 Cover page of the reprint of the Statute of the "Institution of the Dalmatian Patriotic Association of Ladies, in Support of Wounded and Sick Soldiers" (Italian: Statuto dell'Associazione patriottica dalmata delle Signore per soccorso a militi feriti ed ammalati). Reprint of the 1878 edition (editors: Boris Dželalija, Marijana Senkić-Klapan; associates: Tomislav Blažević, Mihaela Šimat; photo: David Lonić). Zadar: Zadar Research Library and Zadar Red Cross Society, 2023, University of Zadar, Research Library, Sign. Misc. Misc.D 44331.

SLIKA 2. Naslovnica Statuta. Ustanova domoljubne zadruga dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima (tal. Statuto dell'Associazione patriottica dalmata delle Signore per soccorso a militi feriti ed ammalati), Zadar: Tipografia Vitaliani & Janković, 1878. (Sveučilište u Zadru, Znanstvena knjižnica, Sign. Misc. C 19478)

Figure 2 Cover page of the Statute. "Institution of the Dalmatian Patriotic Association of Ladies, in Support of Wounded and Sick Soldiers" (Italian: Statuto dell'Associazione patriottica dalmata delle Signore per soccorso a militi feriti ed ammalati), Zadar: Tipografia Vitaliani & Janković, 1878

Statut je napisan dvojezično – na desnoj strani na hrvatskom, a na lijevoj na talijanskome jeziku. Sadržaj prvih sedam, od ukupno 20 članaka, odnosi se na cilj, načela djelovanja, financiranje, ustanovljenje i registraciju društva (Zadruga).⁶

Cilj utemeljenja i djelovanja Zadruga, zapisan u prvome članku Statuta „Domoljubna potporna zadruga Gospodjinska u Dalmaciji“, postavlja sebi za cilj „pomoć i potporu ranjenim i bolesnim vojnika, do prigode potporu nemoćnjaka, i još udovica i sirotica poginulih vojnika“.

Načini stjecanja sredstava za ostvarenje postavljenoga „Srestva na dostizanje zadrugnoga cilja“ zapisani su u drugome članku Statuta: „Zadruga će skrbiti da dostigne svoj cilj toli za vrijeme mira koli za vrijeme rata načinom najdoličnijim

ženskoj djelatnosti navlastito ovim srestvima: a) nabavljajući stvari na privijanje svake vrsti, b) pribavljajući pomoći bônicima kroz bôničarice koje zadruga odredi, c) sakupljajući domoljubne darove, koji prispiju na zadrugu, korisno ih ulagajući po zadrugnôm cilju u opće i po osobitoj namjeni kojom bi bili darovani.“

Temelji i pravila zadrugne djelatnosti zapisani su u trećem članku Statuta: „Zadruga osniva svoju djelatnost na odlukama medjunarodnoga sastanka u Genevi od listopada 1863, a navlastito medjunarodnoga ugovora sklopljena onom prigodom medju nekim evropskim državama na 22 kolovoza 1864 ugovora, komu je pristupila C. i K. vlada na 21 srpnja 1866; i pri obavljanju odnosne djelatnosti u miru i u ratu ravnati će se po načelima pripoznatim oda strane državne uprave glede djelatnosti potpomožnih zadruga, a navlastito što se tiče sudjelovanja pri zdravstvenoj pomoći vojničkoj za vrijeme rata, držati će se odnosnih načela u Pravilniku zdravstvene službe u c. k. Vojnici.“

U zapisu četvrtoga članku Statutom je određeno ujedinjeno djelovanje Zadruga „Ujedinjenje domoljubnih potpornih zadruga Gospodjinskih: Na ovu svrhu zadruga pristupa u ujedinjenje zastupano središnjim odborom u Beču domoljubnih gospodjinskih zadruga na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima, ustanovljenih u kraljevinama i zemljama zastupanim na Carevinskom Vieću.

Prema petom članku Statuta Zadrugna glavnica bila je sastavljena iz: „a) godišnjih doprinosaka drugara, b) iz pojedinih darova, zapisaka i zadužbina, c) iz drugih domoljubnih doprinosaka, koji bi kad i kad pristupili.“

Šesti članak određuje uvjete formiranja Zadruga „Netom bude pristupilo (20) dvadeset članova pravih, zadruga će se smatrati ustanovljena.“

Sedmi članak određuje sjedište i prostor iz kojega se bira članstvo Zadruga „Zadruga sjedi u Zadru, ali prima članove iz ciele Dalmacije.“

Ostali članci Statuta (od osmoga do dvadesetoga članka) odnosili su se na uvjete ostanka i ispisa (izlaska) članova iz Zadruga, izbor tijela Zadruga kao njezinih predstavljača (Odbor, Predsjedništvo i općenita/godišnja skupština), trajanja mandata izabranih članova i zadržavanja članstva, državljanstvo članova Odbora (članovi samo austrijski državljani), način glasovanja i donošenje odluka u tijelima Zadruga, uvjete za sazivanje i održavanje skupštine i izbor njezinih članova, kao i članova Predsjedništva i Opće skupštine, odnos Zadruga prema javnosti, odnos među članovima Zadruga i način raspusta Zadruga.⁶

„Ustanova domoljubne zadruge dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima“

Inicijator i utemeljitelj Crvenoga križa kao međunarodne humane organizacije za pomaganje u ratu i u miru bio je švicarski filantrop Jean Henry Dunant, član organizacije „Odbor petorice“ („Ženevski komitet za pomoć ranjenicima“) kao prethodnice formiranju Crvenoga križa.^{1,7} Tako je „Odbor petorice“ realizirao međunarodnu konferenciju u Ženevi, održanu od 26. do 29. listopada 1863. godine, na kojoj su prihvaćena načela Crvenoga križa, a nadnevak završetka konferencije 29. listopada 1863. obilježava se u svijetu kao dan osnutka Crvenoga križa. Dodatno, na konferenciji održanoj od 8. do 22. kolovoza 1864. godine, prihvaćena je Prva ženevska konvencija, najvažniji ugovor o humaniziranju rata i ratnih strahota.^{1,2,7}

Nasušna potreba za osnivanjem društva Crvenoga križa u hrvatskim zemljama u sastavu tadašnje države Austro-Ugarske, javlja se početkom Hercegovačko-bosanskog ustanka 1875. godine, kada su u više gradova i mjesta formirani odbori, čiji su članovi skupljali novac, odjeću, hranu i ostalo što je bilo potrebno za pomoć bjeguncima.¹ Tako su zadarski rodoljubi (Josip pl. Lantana i drugi) 19. srpnja 1875., prvi u hrvatskim zemljama osnovali „Odbor za pripomoć bjegunaca“.¹ Snažan poticaj formiranju odbora ili društava dao je poziv (okružnica/zamolba) austrougarske carice i kraljice Elizabete nakon ulaska austrougarskih vojnih trupa u Bosnu i Hercegovinu 1878. godine, upućen svim ženama Carstva da pristupe formiranju „domoljubnih zadruga od gospođa radi pomoći vojacima ranjenim u bojevima po Bosni i Hercegovini,“.¹ Kao odgovor na ovaj poziv 20. rujna, 1878. godine spojena su dva društva - „Odbor gospođa za pripomoć ranjenih i bolesnih vojnika“, čija je predsjednica bila Agata Rodić, supruga tadašnjega namjesnika Dalmacije Gabrijela Rodića, i „Odbor od gospođa radi pomoći bjegunaca iz Bosne i Hercegovine“, čiji je voditelj bila Ljubica pl. Lantana.¹ Također, na toj je sjednici formiran „Promicateljni odbor žena“, s Ljubicom pl. Lantana na čelu, čiji su članovi zamolili barunicu Agatu Rodić da se primi predsjedništva, što je ona prihvatila, te je na prvome zasjedanju skupštine izabrana za prvu predsjednicu Odbora iz kojega je 12. listopada 1878. formirano i registrirano društvo pod nazivom „Domoljubna pripomoćna zadruga gospodjinska dalmatinska“ (u Katastru društava u Dalmaciji bivšeg Namjesništva pod br. 28814 u I svesku).^{1,7,8}

Osnivačka sjednica novog društva pod imenom „Domoljubna potporna zadruga Gospojinska u Dalmaciji“, održana je 22. listopada 1878., koji se

uzima kao dan osnutka društva Crvenoga križa u Zadru.¹ Također, na toj osnivačkoj skupštini donesen je Statut, te upućen Namjesništvu Dalmacije na odobrenje, što je uslijedilo 22. studenoga 1878. godine (Klauzula odobrenja pravila glasi „Br. 2886 – pr.“). Statut je 20. studenoga 1878. godine tiskan za širu javnost u „Objavitelju Dalmatinskom“ (I Dodatak br. 93.) (1,7,9). Sukladno Statutu, 26. studenoga 1879. godine ovo zadarsko društvo pristupa Središnjem odboru u Beču (čl. 4: u savezu...kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom Vijeću...C. i K. vlada).^{1,7}

Iako je djelatnost odbora osnovanih od 1875. do 1878. godine, po svome humanitarnom radu, u svemu bila u skladu s ciljevima Crvenoga križa, u to vrijeme u hrvatskim zemljama nije ostvareno formiranje pravoga društva s imenom Crvenoga križa, niti su ta društva u doba svoje djelatnosti tražila međunarodno priznanje ili članstvo Međunarodnoga Crvenoga križa.¹ Tako se tadašnji odbori, po svojim zadacima, radu i organizaciji, opravdano mogu smatrati društvima i pretečama prvoga pravog društva Crvenoga križa, što nesumnjivo predstavlja „Ustanova domoljubne Zadruge“ osnovana 1878. godine u Zadru u pokrajini Dalmaciji u sastavu tadašnje Austro-Ugarske, kao prvo hrvatsko društvo Crvenoga križa na međunarodno prihvaćenim načelima Crvenoga križa.¹ To posve jasno potvrđuje Statut društva (Društvena pravila, treći članak) „Zadruga osniva svoju djelatnost na odlukama međunarodnog sastanka u Ženevi od listopada 1863. godine, a navlastito međunarodnog ugovora sklopljenog onom prigodom među nekim europskim državama na 22. kolovoza 1864., ugovora komu je pristupila c. i k. vlada na 21. srpnja 1866. godine“.¹ Naime, toga je dana Austrija stupila u članstvo Međunarodne organizacije Crvenoga križa i priznala Ženevsku konvenciju o pravima ranjenika, bolesnika i sanitetskoga osoblja u ratu, što je bilo značajno i za hrvatske krajeve u sklopu Austro-Ugarske Monarhije. Do Prvoga svjetskog rata Kraljevina Hrvatska i Slavonija bila je dio Kraljevine Ugarske, a Dalmacija je bila dio Carevine Austrije. Ova je podjela utjecala i na organizaciju Crvenoga križa u našim krajevima, tako da je organizacija Crvenoga križa u Dalmaciji bila u sastavu austrijskoga Crvenoga križa sa sjedištem u Beču.^{1,5}

Također „Ustanova domoljubne Zadruge“ prikazuje se i kao društvo Crvenoga križa za Dalmaciju u svim godišnjim izvješćima Crvenoga križa u Zadru, primjerice u godišnjem izvješću za 1901. godinu pisanom na njemačkom jeziku u kojemu se ističe naziv i nadnevak osnivanja društva, „Frauen-Hilfsverein von Roten Kreuze fuer Dalmatien, gegrundet in Zara am 22 October 1878.“

(„Gospojinim zadruga Crvenoga križa za Dalmaciju osnovana u Zadru 22. X. 1878. godine“).^{1,10} U ostalim hrvatskim zemljama 1878. godine nije bilo sličnoga društva, te zbog toga zadarsko društvo iz te godine opravdano ima prioritet prvoga društva Crvenoga križa na području današnje Republike Hrvatske.¹

Zaključak

U Zadru je 22. listopada 1878. godine osnovano prvo društvo Crvenoga križa u Hrvatskoj pod naslovom „Domoljubna potporna zadruga Gospojinska u Dalmaciji“, a u Statutu društva zapisanog imenom „Ustanova domoljubne zadruge dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima“. Iz sadržaja prezentiranog izvornog Statuta društva s naglaskom na treći članak o djelatnosti društva zasnovanoj na odlukama međunarodnoga sastanka u Ženevi, kao i iz citata članaka uvaženih stručnjaka, očituje se povezanost Udruge s načelima rada institucije Crvenoga križa^{1,3,7,8}. Na prostoru današnje Republike Hrvatske 1878. godine nije bilo sličnoga registriranog društva, te se zadarsko društvo iz te godine opravdano smatra prvim društvom Crvenoga križa na području današnje Republike Hrvatske.

Značenje Statuta, prihvaćenoga od Namjesništva Dalmacije 22. studenoga 1878. godine, očituje se u prikazu rada ovoga društva od samog osnivanja na načelima Međunarodnoga Crvenog križa, što prigodom 145. obljetnice opravdava njegovo ponovno tiskanje (pretisak) i dostupnost široj javnosti.

Literatura

1. Jelić R. Prvo društvo Crvenog križa u Hrvatskoj osnovano 1878. godine. U povodu 100. godišnjice. Zadarska revija 1978; 27: 543-549.
2. Stojčević S. 150 godišnjica rođenja Jeana Henry Dunanta – osnivača Crvenog križa. Naš rad 1978; 25: 23-25.
3. Maštrović Ž. Stota obljetnica osnivanja Crvenog križa u Hrvatskoj 1878.-1978. Med Jad 1978; 10: 135-158.
4. Maštrović Ž. Da li je zadarska organizacija Crvenog križa najstarija u Hrvatskoj. Liječničke novine 1978; 8: 7.
5. Zubović B. (1987.) Sto devet godina rada Crvenog križa u Zadru. U: Dujella J, Barbarić S, Štetić V, ur. Stota obljetnica Pokrajinske bolnice u Zadru. Zadar: Medicinski centar Zadar; 175-177.
6. Statuto dell'Associazione patriottica dalmata delle Signore per soccorso a militi feriti ed ammalati. Ustanova domoljubne zadruge dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima. (1878.). Zara : Tipografia Vitaliani & Janković.
7. Burčul V. Je li zadarska organizacija Crvenog križa najstarija u Hrvatskoj, 100 godina Crvenog križa Hrvatske, Naš rad 1978; 25: 3-4.
8. Maštrović Ž. Osnivanje prvog društva Crvenog križa u Hrvatskoj (Zadar 1878.) s osvrtom na humanitarne akcije u Dalmaciji 1866. i 1875. godine. Radovi Zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru. 1983; 29-30: 207-228.
9. Burčul V. Počeci rada Crvenog križa u Zadru. Za čovjeka: u povodu 100. obljetnice Crvenog križa u Zadru i SRH. Narodni list 1978: 3.
10. Frauen-Hilfsverein vom Rothen Kreuze fuer Dalmatien: gegruendet in Zara am 22 October 1878. : Rechenschaftsbericht fuer das Jahr 1901. (vorgetragen in der Generalversammlung vom 24. April 1902). (1902). Zara: Praemirte Buchdruckerei Vitaliani

